

Leder 2012 høst

Omsorgsbilder i endring

Omsorg, å sørge for den andre, er et begrep med sterke moralske og velferdsmessige aspekter. Omsorg er i tillegg etablert som et rettslig begrep i norsk lovgivning med henvisning til pasientrettigheter og måten ulike tjenestetilbud skal gis på. Sentralt står pasientens behov og helsepersonellens plikt til å utøve sin virksomhet med sikkerhet og respekt for pasienten. I offentlige dokumenter framstår omsorg ofte som tjenestetilbud, men uten at omsorgsbegrepet som sådan vies større oppmerksomhet.

Et omsorgsbilde med tung forankring i sykepleierutdanningen, så vel som sykepleiernes oppfatning av eget ansvar, har tradisjonelt vært helhetlig omsorg. Helhetlig omsorg ligger teoretisk sett innenfor et holismeperspektiv der utfordringen er å favne en favne pasientens behov ut i fra de psykiske, sosiale og fysiske behov, og å se ulike behov i sammenheng. I dette omsorgsbildet er helhetlig omsorg en motsats til instrumentell omsorg der omsorgen er delt opp og avgrenset til definerte, gjerne praktiske tjenester. Forutsetningen for helhetlig omsorg er at pasienten ikke makter å ivareta egne behov. På det grunnlaget har det vært oppfattet som en etisk fordring for sykepleiere å møte pasienten ut fra et helhetlig omsorgsperspektiv. Idealet om helhetlig omsorg har nok aldri vært praktisert fullt ut, og det har vært skrevet og sagt mye om å ikke makte å ivareta helhetsperspektivet i sykepleien. Mange undersøkelser peker på dagligliv, måltider, aktivitet og sosiale og kulturelle forhold som de største svakhetene med dagens omsorgstilbud. Dårlig samvittighet for ikke å makte å ivareta den helhetlige omsorgen har vært en gjenganger.

Helhetlig omsorg har ikke bare vært framstilt som en mangel ved tjenesteforholdet, men også vært problematisert og kritisert på mer prinsipielt grunnlag. Omsorgskritikk går ut på at omsorg kan være paternalistisk og invaderende. Kritikken har spesielt vært målbært av samfunnsvitenskaplige miljøer, og kom for alvor inn i den offentlige debatt gjennom Kari Værness og Kari Martinsen sin bok *Pleie uten omsorg tilbake til 1979*. Siden omsorgskritikken vært et virksomt perspektiv. I en ny NOU, NOU 2011 1, *Innovasjon i Omsorg*, er man i særlig grad et oppgjør med det helhetlige omsorgsperspektivet og hevder at omsorg *"brukt på offentlige tjenestetilbud kan omsorgsrelasjonen preges av et makt – avmakts forhold, der velferdsstaten og tjenesteyterne har definisjonsmakten og lett framstår som både 'moderlige' og formynderiske, mens den enkelte inviteres til å innta en passiv rolle som mottaker eller forbruker"* Som motvekt mot begrepet omsorg og spesielt helhetlig omsorg har man kommet opp med betegnelser som; å leve på egne premisser, ansvar for eget liv og selvstendighet. Disse perspektivene har selvfølgelig også vært tilstede i sykepleierutdanningen, som et korrektiv til omsorgsbegrepet. Kritikken mot helhetlig omsorg slik den kommer fram i offentlige dokumenter, er ikke bare begrepskritikk, men også en

kritikk av sykepleierollen slik den har vært formidlet i sykepleierutdanningene gjennom mange år.

Så kan man spørre hva skjer og hvor går veien videre. Utfordringene i omsorgssektoren er økende med et stadig større antall eldre. Signalene fra offentlige myndigheter, er at vi ikke kan fortsette som før, men må finne ny løsninger på offentlig omsorg, spesielt innen eldreomsorgen. Dersom man ser på praksis så har nye løsninger lenge vært praktisert. Flere får hjelp hjemme, og ikke i sykehjem. Hjelp i hjemmet skjer, i de fleste kommuner gjennom et tildelingskontor og med et tilbud om konkrete, avgrensede tjenester. Helhetlig omsorg er ikke et tema. Hvordan er det da med idealet om helhetlig omsorg og den dårlige samvittigheten. Noen tenker fremdeles at de burde gjort mer, men en situasjon som varer over lang tid gjør uvegerlig at man tilpasser seg og oppfatter den som normalt, og kanskje har utøverne fått en ny forståelse for hvor grensen for deres ansvar ligger?

Hvem skal så ta hand om pasientbehov som ligger utenfor de tjenestene som kommunen yter. Etter en lang periode der man nærmest har framholdt det offentlige som totalansvarlig for omsorgstjenester, snakkes det nå familien, naboer, frivillige organisasjoner og andre frivillige hjelper. Finnes de, og lar de seg mobilisere?

Helhetlig omsorg som generell tilnærming til sykepleien hører hjemme i en tid med lange liggetider i sykehus og livsvarig institusjonsomsorg for mennesker med spesielle behov, enten kriteriet for institusjonsomsorg var fremskridende alder eller ulike former for funksjonshemming. Det er en hardhet i virkeligheten. Den gir ikke rom for alle idealer. Men ut fra hvilke overordnede perspektiver skal vi utdanne sykepleiere, og hva slags sykepleierolle skal vi holde fram for våre studenter. Forholdet mellom teori og praksis må ikke bli for stort. Vi bør ikke utdanne mennesker til dårlig samvittighet. Samtidig er det viktig med et teoretisk/ideelt ståsted som ivaretar respekten for eget yrket, som gir et morals/etisk fundament for de tjenestene vi tilbyr, og ikke minst kan gi en overordnet ledesnor for utdanning av fremtidens sykepleiere.

Inger Lise Wang
redaktør